

1624 SİKKE TASHİHİNİN AMASYA'DAKİ ETKİLERİ

Fikret YILMAZ

Osmanlı Devleti'nin resmi para birimi gümüşten kesilen ve "akçe" ya da "akça" denilen sikke idi(1). Fatih Sultan Mehmed zamanından (1451-1481) başlayarak altın para da basılmakla(2) birlikte, akçe, hem bu özelliğini hem de günlük yaşamda daha geniş ölçüde kullanılan bir para olma niteliğini sürdürdü(3). Devletin bu paraları yanında, yabancı kaynaklı paralar(4) ile bölgesel paralar da tedavülde bulunuyordu(5). Hatta bazı bölgeler bütçelerini kendi geleneksel paraları ile düzenleyebiliyorlardı(6).

Devletin kuruluşundan XVI. Yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süre içinde yapılan "sikke teccidleri"(7) ile akçenin içindeki gümüş miktarı azaltılmış, dolayısıyla akçenin ayarında ve alım gücünde bir düşme meydana gelmişti. Orhan Bey zamanında (1326-1359) 100 dirhem (1 dirhem 3, 027 gr.) gümüşten 269

-
- 1-Halil Sahillioğlu, "Osmanlı para tarihinde dünya para ve maden hareketlerinin yeri(1300-1750)", **ODTÜ Gelişme Dergisi** 1978 özel sayısı, Ank. 1979, s.3. Karş:Özer Ergeng, "XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı parası üzerinde yapılan işlemlere ilişkin bazı düşünceler", **ODTÜ Gelişme Dergisi** 1979 özelsayısı, Ank. 1979, s. 86
  - 2-H. Sahillioğlu, II. Mehmed'in ilk Osmanlı altınını bastırma sebebi olarak ticaret hacmindeki büyümeyi göstermekte ve bu olayın 1479 yılında olduğunu belirtmektedir. bkz; **agm**, s.2-3. Bu paranın basım tarihi Nezih Aykut'a göre ise, 1477-78 yılıdır. Nezih Aykut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda sikke teccidleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (=TED),XIII,(1983-1987), s.257
  - 3-Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri**, (bundan sonra **Narh 1640**), İst. 1983, s.30
  - 4-Bu yabancı paraların başında Venedik dukası, Macar altını olan "engürisiyye" ve Mısır altını "eşrefiyye" geliyordu. Geniş bilgi için bkz; H. Sahillioğlu, **a.g.m.**, s.s. 5-12
  - 5-Osmanlıların fetih yoluyla egemenlikleri altına aldıkları yerlerde halkın kullanmakta olduğu yöresel paraların tedavülüne izin verdikleri ve bu nedenle imparatorlukta, penz bölgesi, pare bölgesi, şahî bölgesi gibi, para bölgeleri oluştuğuda bilinmektedir. Bkz; H. Sahillioğlu, **a.g.m.**, s.8-9
  - 6-H. Sahillioğlu, göst. yer.
  - 7-Sikke teccidi, bir padişahın tahta çıktığında kendi adına yeni akçe kestirerek, eski akçelerin kullanımını yasakladığı işleme verilen addır. Eski akçe yasağının İBayezid (1389-1402) zamanında başladığı genellikle kabul edilen bir görüştür. Bkz; N. Aykut, **a.g.m.**, s.260. Eski akçelerin kullanımı sikke teccidlerinden sonra "gümüş yasağısı" denilen görevlilerce engelleniyor ve eski akçeler toplanıyordu. Bkz.; H.İnalçık, "Bursa şer'iye sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", **Bellekten**, XI 44, s. 672(2 numarılı ferman). Bu yasaklar hakkında ayrıca bkz; **Kanun-name-i Sultanî ber Muceb-i Örf-i Osmanî**, (Yay: H. İnalçık-R.Anhegger), Ank.1956, s.4-5, 8-9, 13-14. H.İnalçık, sikke teccidlerinin yapılmasında gümüş darlığının da etkili bir sebep olduğunu belirtmektedir. Bkz:H.İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye'nin iktisadî vaziyeti üzerine bir tetkik münasebetiyle", **Bellekten**,XV/ 60, (1951), s. 652 v.d. Sorunun genel bir değerlendirmesi için bkz; H. Sahillioğlu, **a.g.m.**,s.8.

akçe kesilirken(1), Fatih devrinde; 1460'da 330 akçe, 1480 'de 400 akçe kesilmişti(2). Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) saltanatının son yılında ise, aynı miktar gümüşten 450 akçe kesiliyordu(3).

Akçenin gösterdiği bu değer kaybını altına göre ifade edecek olursak; bir Osmanlı altınının 1491-1516 tarihleri arasında 52 akçeye, 1517-1549 yıllarında 55 ve 1550-1566 yılları arasında 60 akçeye karşılık olduğunu belirtmemiz gerekir(4). Bu durum, yabancı paralar karşısında da görülmektedir. Osmanlı Devleti dahilinde önemli ölçüde kullanılan Venedik dukası (ducat) ya da Osmanlılar'ın deyimiyle flori, 1431'de 35-36 akçeye karşılık iken(5), 1436'da 30-40 akçe üzerinden işlem görmeye başlamış, ve II. Bayezid (1481-1512) zamanında 55 akçeye kadar yükselmiştir(6). 1571-1574 yılları arasında ise bu artış devam ederek, 60 akçeye ulaşmıştı(7). Fakat yaklaşık 250 yıl gibi uzun bir sürede ortaya çıkan bu sonuç, daha sonraki yıllarda görülecek olan enflasyon döneminde yapılan develüasyonların getirdiği sonuca göre, normal bir seyir olarak değerlendirilebilir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanından başlayıp gittikçe artan hızıyla farklı bir görünüm arz etmeye başlayan bu değer kaybı, Osmanlı Devleti'ni büyük boyutlu bir para krizi içine süreklemiştir. Fakat, toplumsal sorunları da beraberinde getiren bu büyük dönüşüm, sadece Osmanlı Devleti'ne özgü değildir. Aynı zamanlardan başlayarak Avrupa ve Akdeniz ülkelerini hatta İran'ı da etkisi altına alan bu sorun uluslararası bir nitelik taşıyordu(8).

Amerika'nın bulunuşundan sonra, Avrupa ve Akdeniz ülkelerine giren büyük miktarda değerli maden, geniş ölçüde dalgalanmalara yol açmış ve hemen her ülkenin para birimlerinde önemli değer kayıpları meydana getirmişti(9). İran'da

---

1-Özer Ergenç, a.g.m.,s.87

2-M. Kütükoğlu, *Narh* 1640, s.30

3-Aynı yazar, "1009(1600) tarihli narh defterine göre İstanbul'da çeşitli eşya ve hizmet fiyatları" (bundan sonra, *Narh 1600*), T.E.D, IX, (1978), s. 5; Karş: aynı yazar, *Narh 1640*, s. 30; Ö.Lütfü Barkan ise, 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilmesinin II. Selim (1566-1574) zamanında gerçekleştiğini belirtiyor. Bkz; Ö.L.Barkan, "XVI. asrın ikinci yarısında Türkiye'de fiat hareketleri", *Bellekten*, XXXII/136, (1970), s. 572

4-Ö.L.Barkan, göst. yer.

5H. İnalçık, "XV. asır Türkiye iksadî ve içtimâî tarihi kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, IV/ 1-4, (1953-1954), s.63

6-N.Beldiceanu, "La crise monétaire Ottomane au XVI. emé siècle et son influence sur les principautés Roumaines", *Südost-Forschunghen*, XVI/1, (1957), s. 73. (Bu makaleyi tercüme ederek kullanmamı sağlayan ve uyarıları ile çalışmamı yönlendiren, hocam Doç. Dr. Zeki Arıkan'a teşekkür etmeyi bir görev sayıyorum.).

7-N. Beldiceanu, göst. yer.

8-Ö.L.Barkan, a.g.m, s.574

9-Fernand Braudel, Akdeniz dünyasında egemen olan değerli maden dönemlerini Sudan altını, Amerikan altın-gümüşü ve kalp para dönemi olarak belirlerken, son iki dönemin bölge devletlerinin ekonomilerinde ve para sistemlerinde yaptığı yıkıcı etkiyi kanıtlarıyla açıklamaktadır. Bkz:The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, (Translated from the French by Sian Reynolds), Vol.I, London 1972, pp. 461-542. Ayrıca bu eserin 528. sayfasında bulunan 48 numaralı grafik , Avrupa ve Akdeniz ülkeleri paralarının gösterdiği değer kaybını somut bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu grafik aynı alınarak Ö.L.Barkan tarafından da kullanılmıştır. Bkz. Ö.L.Barkan, a.g.m.,s. 591

da bu zamanda %50 devalüasyon yapıldığı bilinmektedir(1).

Amerikan gümüşünün istila yıllarında, Osmanlı ülkelerine ve Anadolu'ya giren İspanya, Hollanda ve Polonya'nın gümüş kurusları geniş bir tedavül alanı buldu ve devlet tarafından bunlara akçe değeri üzerinden rayic tesbit edildi(2). Ülkeye giren yabancı paralardan İspanyol "real"i halk tarafından "tam", "riyal veya kâmil gurus", Hollanda parası ise, üzerinde arslan resmi bulunmasından ötürü "esedi" deyimleriyle adlandırılmıştır(3). Bir diğer para ise "zolota" adıyla tanınan Polonya parasıydı(4).

Osmanlı para düzeninde bu dış faktörün yaptığı olumsuz etkiye, bir iç faktör olan akçenin kenarları kırılarak içindeki gümüşten çalınması ve kalp para basılmasının (5) yarattığı sonuçlar da eklenince, akçenin alım gücü önemli ölçüde azaldı. Resmi kur ile piyasa kuru arasında büyük farklar görülmeye başlandı ve resmi kur ile rayici 60 akçe olarak belirlenmiş olan altın, halk arasında 80-100 ve daha fazlasına alınıp verilir hale geldi(6). Alınan önlemlerin sonuçsuz kalışı üzerine devlet "tashih-i sikke" işlemine başvurarak paranın içinde bulunduğu durumu resmen tanımak zorunda kaldı (7). Piyasadaki kırık ve kalp paraların büyük

1-N. Beldiceanu, **göst. yer.**

2-M. Kütükoğlu, **Narh 1640**, s.30

3-H.Sahillioğlu, **a.g.m.**, s.12-13

4-Orijinal adı "isolette" olan bu para, ilke olarak bir Polonya parası olmasına rağmen, Venedikliler, İngilizler ve Hollandalılar tarafından geniş ölçüde taklit edilmiştir. Bkz. R. Mentran **XVII. yüzyılın İkinci yarısında İstanbul**, c.I, (Çev:M. Ali Kılıçbay--Enver Özcan), İst.e1986, s. 235

5-Mühimme defterlerinde bulunan, akçe kırılması ve kalp para basılması ile ilgili ferman suretleri bu olayın çok büyük boyutlu olduğunu göstermektedir. Şu örnekten de anlaşılacağı üzere ; " ... Mora sancağı reayası arz-ı hal verib isimleri yazılı sekiz zimmi ile beş müslimîn başka yerlerden topladıkları tam padişahî sikkeleri kırkıp sonra reayaya sürmekle ...."(BAMÜD, 64, s.38,belge no:105) akçelerin kırıldıktan sonra tekrar sağ akçe gibi piyasaya sürülmesi söz konusuydu. 8-Ramazan-990 tarihli bir belgede sarrafların da bu işi yaptıkları anlatılmaktadır: " ... Borlu'da ziyade kırık ve kalp akçe bulunduğu ve sarraf olan Seyfullah akçeyi düzeltereği yerde hakdan eritmek için topladığı akçeyi yine tam ayar gibi halka verdiğini bildirmekle ... " BAMÜD, 48,s.183, belgi no:301. Kalpazanlık yapanların ise, yakalanıp aletleri ile birlikte İstanbul'a gönderilmeleri istenmekteydi. Devlete ait darphanelerde de kalp para basıldığı, yine bu defterlerdeki belgelerden anlaşılmaktadır. 10-Safer-972 tarihli olup Üsküp kadısına yazılan ve altındaki kayıttan birer suretinin de Bursa, Sireberniçe, Neveberde (Novobrodo) kadılıklarına gönderildiği anlaşılan bir fermanla Üsküp darphanesinde basılan paraların kalp olduğu bildirilerek, darphane sahib-i ayarının hapsedilmesi ve basılan paralardan alınan numuneler ile birlikte İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir. Bkz: BAMÜD,6, s.66, belge no:140. Bu sorunun Eflak-Boğdan üzerindeki etkisi hakkında bkz; N. Beldiceanu, **a.g.m.**,ss. 75-79. Aynı olayın Osmanlı para düzenine yaptığı olumsuz etki için bkz; H.Sahillioğlu, **a.g.m.**,s.14.

6-Ö.L.Barkan, **a.g.m.**,s.572

7-Ö.L.Barkan, **göst.yer.** ;N.Beldiceanu, **a.g.m.**,s.75; M.Kütükoğlu, "**Narh 1600** ",

T.E.D, IX, s. 6;H.Sahillioğlu, **a.g.m.**,s.15

miktarlara varması, para ayarlanmasının bir yakın sebebi olarak somutlaşmaktadır. Yapılan bu işlemde, o zamana kadar görülmemiş oranda akçenin taşıdığı edildığı ve 100 dirhem gümüşten 450 akçe yerine 800 akçe kestirildiği bilinmektedir(1). Bu büyük devalüe işleminin tarihini Mustafa Akdağ, bir mühimme kaydına dayanarak, 1585 olarak belirtirken(2), Ömer Lütfü Barkan ise 1584-1586 tarihlerini önermektedir(3).

Bu ayarlama, altın (hasene) rayicini de yükseltti ve bir altın 60 yerine, 120 akçeye değiştirilmeye başlandı. Kâmil kuruş ise, 40 akçeden 80 akçeye çıktı(4).

Akçenin içindeki gümüş miktarının bu oranda azaltılması, çeşitli huzursuzluklara sebep oldu ve tashih-i sikke işine memur edilen Rumeli beylerbeyi Mehmed paşa ve Defterdar Mahmud paşa ayaklanan sipahiler tarafından katledildiler(5). Tashih-i sikke işleminin 1589-1590 yılına değin uzadığı bilinmektedir(6).

Fakat akçenin değeri bu ayarlama işleminden sonra da sabit tutulamamış, fiatlar toplumsal huzursuzluklara yol açacak biçimde yükselmeye devam etmiştir. Süreklilik gösteren bu durumda devlet; 1600, 1618,1624 ve 1640 yıllarında tekrar sikke tashih-i işlemine başvurmak zorunda kalmıştır. Sözümlü ettiğimiz bu tashih işlemlerinden 1600 ve 1618 yıllarında yapılanlarda, akçenin içindeki gümüş miktarı biraz daha azaltıldı. 100 dirhem gümüşten, 1600 tashihinde 900 akçe, 1618 tashihinde ise 1000 akçe kestirildi. Fakat, akçenin içindeki gümüş oranı böylesine azaltılmış olmasına rağmen, hasenenin 120 akçeye karşılık olmasında ısrar edildi(7). Tashih işlemiyle akçe ve diğer para türlerinin rayicileri düzenlenirken, her sikke tashihinin arkasından tanzim edilen narh defterleri ile de, yükselmiş olan fiatlar yeniden belirleniyordu(8).

1-Ö.L.Barkan, göst. yer. ; M.Kütükoğlu, Narh 1600 , s.7

2-M. Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyancıları)**,Ankara, 1975. s.39.

3-Ö.L.Barkan, a.g.m., s.572 ve devamı. M. Kütükoğlu, (Narh 1600 s. 7) ve H. Sahillioğlu da (a.g.m. s. 15) Ö. L. Barkan ile aynı görüştedirler.

4-M. Kütükoğlu, Narh 1600, s. 7.

5-Selaniki Mustafa Efendi, **Tarih-i Selaniki**, Freiburg, 1970, s. 252-253.Bu olayın **Tarihi Seleniki Tarihinde** 16 Cemazi'el-evvel 996 olarak veriliyorsa da, M.Kütükoğlu olay yılının 997 olduğunu belirlemiştir. Bkz; Narh 1600, s.7-8:(Dipnot 25) Olay Peçuyı Tarihinde de 997 olarak verilmiştir. bkz; Tarih-i Peçuyı, C.II, s.23.

6-Ö.L.Barkan, a.g.m., s.574; Yeni akçelerin basılması ve dağıtılması ise, Ankara'da daha da uzamıştır. bkz. Ö.Ergenç, a.g.m., s.87-88.

7-Tashih işlemleri için bkz; Ö.L.Barkan, a.g.m., s.574-577; H. Sahillioğlu, a.g.m., s.14-16; M.Kütükoğlu, Narh 1640, ss.30-34- Bu yıllarda İstanbul'da tedavülde bulunan paraların rayicileri ve meydana gelen artışlar için bkz. H.Sahillioğlu, "XVII. asrın ilk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Rayiçi", **Belgeler**, 1/2, (Temmuz 1964), ss. 227-233.

8-Bu narh defterlerinden yayınlanmış olanlar şunlardır: M.S.Kütükoğlu , Narh 1640; aynı yazar, Narh 1600; aynı yazar, "1624-Sikke Tashihinin ardından Hazırlanan Narh Defterleri" ,(bundan sonra Narh 1624), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi **Tarih Dergisi**, 34, (1983-84), ss. 123-182; Yaşar Yücel, **1640 Tarihli Es'er Defteri**, (Tıpkıbasım), Ankara, 1982; aynı yazar, **1640 Tarihli Es'er Defteri**, (Metinin türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi), Ankara, 1982. (Bu son iki yayın hakkında bkz. M.S.kütükoğlu, "1640 tarihli Es'er defteri", Türk kültürü, sayı, 229, Ankara 1982 ss 451-455

Para değerlerinde görülen bu dalgalanmaların, Amasya'da halk arasındaki borç-alacak işlemlerinde, narhlar konusunda ve devletin vergi toplama işlemi sırasında, çeşitli sorunların doğmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. 1624 sikke tashihi işleminden kısa bir süre önce tutulmaya başlanmış olan ve bundan sonraki üç yılı kapsayan Amasya'nın I numaralı şer'iye sicili(1) içinde bulunan konu ile ilgili belgeler, bu sorunlar hakkında aydınlatıcı bilgi sunmaktadır.

1624 sikke tashihiinde akçenin vezninde bir değişiklik yapılmamış, yani, 1618 tashihiinde olduğu gibi, 100 dirhem gümüşten 1000 akçe kestirilmiştir(2). Tashihi kararının 4-Safer-1034 (16-Kasım1624)tarihini taşıdığı ve ertesi gün Üsküdar kadılığına ulaştığı bilinmektedir(3). Söz konusu ferman kısa aralıklarla Tekirdağ, Bursa ve Balıkesir kadılıklarına da gönderilmiştir(4). Ankara'ya gönderilen ferman ise, 1034 Rebî'ül-evvel ayının sonlarına(1-11 Ocak-1625) tarihidir(5).

Konu ile ilgili fermanın Amasya'ya ulaşma tarihi ise, 22-Rebî'ül-ahire-1034 (1 Şubat-1625) tür(6). Üsküdar ve Ankara kadılıklarına gönderilen fermanlarda olduğu gibi, Amasya'ya gönderilen ferman da, sikke tashihiinden neden gerektiği belirtildikten sonra ".....Sahih'ül-ayar gümüşden on'u bir dirhem gelür..." yeni akçe kestirildiği vurgulanmış ve altının (hasene) 120, kâmil (riyal) guruşunun 80 ve esedî guruşunun 70 akçeye cari olması istenmiştir(7) . Aynı fermanlarda, yeni akçe geldikten sonra eski, kalp ve züyûf akçelerin yasaklandığı da görülmektedir.

Karşılaştırma imkanı bulduğumuz 1624 sikke tashihi ile ilgili fermanlar, genelde bu ortak özellik ve istekleri taşıdıkları halde, Amasya'ya gönderilen fermanın bazı farklı yanları da olduğu gözlenmektedir. Bu ferman da sikke tashihi işleminin nedeni diğer fermanlardan farklı olarak, " ....hükkâmın adem-i takayyüdleri ve tama-ı hamları sebebi ile etraf ve eknafta vakî darbhanelerde

---

1- Toplam 95 defter olan Amasya Şer'iye Sicilleri Tokat Müzesi'nde bulunmaktadır. I numaralı defter 42, 5x14, 5 cm boyutlarında olup, 186 sayfadır. Yer yer nem tahribatı olan defter tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştı. Bkz. Fikret Yılmaz, **Amasya'nın I Numaralı Şer'iye Sicili**, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı; yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1987. Amasya Şer'iye Sicilleri Kataloğu için bkz; M.Kayıran, "Şer'iye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımdan Önemi" Ek:2; **I. Askeri Tarih Semineri Bildirileri**: I, Ankara, 1983., s.151-159.

2-M.Kütükoğlu, **Narh 1640**,s.33.

3-Aynı yazar, **Narh 1624**, s. 124.

4-A.g.m. s. 134 ve devamı.

5-B. Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğunda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", **Belgeler IV/7-8**, (1967) s.53-54 (Belge No: 5).

6-**Amasya Şer'iye Sicilleri (Bundan sonra A.Ş.S.) I**, s.167/c (Gönderme yaptığımız belgeleri buldukları sayfadaki sıralarına göre harf vermek yoluyla gösterdik. Açıklayacak olursak, 167/c, sözkonusu defterin 167. sayfasında, 3. sıradaki belgeye işaret etmektedir). Karşılaştırma kolaylığı sağlaması açısından bu belgenin çeviriyazısını ek olarak bulunmaktadı. Bkz. **A.Ş.S.I**, s.160/b . Ek olarak verdiğimiz ferman suretiyle aralarında hiç bir fark olmamasından dolayı ve ekte verdiğimiz fermanın yaklaşık on fülük önceliği nedeniyle onu kullanmayı tercih ettik.

7-Üsküdar'a gönderilen ferman için bkz. M.Kütükoğlu, **Narh 1624**, s. 124; Ankara'ya gönderilen ferman için bkz. B.S.Baykal, **Göst.yer. Karş:Ek I**.

kemiyâr akçe ve züyûf osmanî kat' olunmağın...." sözleri ile belirtilmiş(1) ve yöneticilerin dikkatsizliği nedeniyle kalp para basılması olayı gündeme getirilmiştir.

Yine diğer fermanlardan farklı olarak, Amasya'ya gönderilen fermana, avarız ve haraç gibi vergiler toplanırken, devlet adına alınan altın ve guruşun -belirlenmiş olan değerlerinden- ikişer akçe noksan olarak toplanması istenmektedir(2). Söz konusu fermanın bir diğer farklılığı ise, masar mevabibinin yani Muharrem-Safer ve Rebî'ül -evvel aylarına ait olan kapıkulu maaşlarının da yeni akçe ile ödendiğinin belirtilmiş olmasıdır. Fermanın sonunda ise, "...es'arın dahi hakk kararı üzere tenzil...." ettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır(3)

Tashih-i sikke kararının Amasya'ya ulaşmasından sonra eski akçe yasağının ne ölçüde uygulanabildiği ve piyasadaki eski ve kalp akçelerin yenileri ile değiştirilmesi işlemini nasıl gerçekleştirildiği hakkında, incelediğimiz defterde bir belgeye rastlayamadık. Tashih işleminden sonra Amasya'da tedavüle çıkartılan yeni akçelerin ise, Tokat darphanesinden temin edildiğini sanıyoruz(4)

Sikke tashihi işleminden önce, para değerlerinin sürekli olarak değişmesinden dolayı, halk arasında oluşan çeşitli sorunlardan birisinin borç ödenmesi sırasında çıkan anlaşmazlıklar olduğu görülmektedir. Çeşitli alış-veriş işlemlerinde, satılan bir malın değeri, paranın satış günündeki rayicine göre hesaplanıp sabitleştirildiği halde, borcun ödeme gününe kadar geçen süre içinde, para rayicinin sabit kalmamasından dolayı alıcı borcunu, paranın ödeme günü rayici üzerinden vermek istemektedir. Bu durumda ise genellikle, -para kurundan doğan farktan dolayı- satıcı zarar etmektedir. Örneğin: 11-Rebî'ül-evvel-1034(22-Aralık-1642) tarihli bir dava kaydından öğrendiğimize göre, Amasya'dan Ali b. Veli adlı kişi, İliniki veled-i Aleksan adlı zimmiye gurusu 120 akçeye cari iken 1000 akçelik penbe(pamuk) satmıştır. Fakat, adı geçen zimmi, ödeme gününde gurusu 300 akçeye cari olduğundan, borcunu 300 akçe hesabı üzerinden ödemek istemektedir(5). Kuruş değerinin satış gününde 120 akçe olduğu düşünülürse, satılan malın gurusu üzerinden değerinin 8 gurusu +40 akçe olduğu anlaşılacaktır. Ödeme günü ise bir gurusun 300 akçeye karşılık olduğu dikkate alınırsa, alıcının 3 gurusu+ 100 akçe ödemek istediği ortaya çıkacaktır. Bu durumda ise, satıcının, yaklaşık olarak, 5 gurusluk bir zararı söz konusu olmaktadır. Dava

1-Ek: I; karış. I A.Ş.S. s.160/b

2-Bkz. Ek I, Bu ifadeden çıkan sonuca göre, devlet halktan altını 120 yerine 118, Kamil kuruşu 80 yerine 78, esedi kuruşu ise 70 yerine 68akçe hesabı üzerinden topluyordu.

3-Ek I, karış; A.Ş.S.I, s. 160/b.

4-Bu konuda kesin bir belge olmamasına rağmen, 9 Receb (25 Mart 1627) tarihinde Amasya kadılığına ulaşan ve tashih-i sikke konusunda bir tekid emri niteliğini taşıyan ferman suretinden Amasya'ya en yakın darphanelerin Tokat ve Ankara'da olduğunu öğrenmekteyiz. Bu durumda yeni akçelerin Tokat'tan gelmiş olması daha kuvvetli bir olasılık olmaktadır. Bkz. A.Ş.S.I, s. 105/a. Bu ferman suretinin de çeviri yazısını ek olarak vermeyi uygun gördük. Bkz. Ek II.

5-A.Ş.S. I, s.4/c." Oİdur ki şehirden Ali bin Veli mahfil-i kazada yine Amasya'dan İliniki veled-i Aleksan nam zimmi mahzarında takrîr-i kelâm idüb tarih-i kitabdan iki sene mukaddem gurusu yüz yirmiye cari iken mezbûr zimmiye beşer yüz akçeye iki batman penbe verdim haliye gurusu üç yüze cari olmak ile üç yüzden eda etmek ister sual olunub mucceb-i ser'-i şerif icra olunmasın taleb iderim diyücek ..."

sonunda, ödemenin, satış günündeki para rayici üzerinden yapılmasına karar verilmiştir(1).

Alım-satım işlemlerinde görülen bu durum, "mu'amele-i şer'iyeye (2)" konusunda da ortaya çıkmaktadır. Mustafa b. Nebi adlı kişiye gurus 130 ve osmanî 13 akçeye cari iken 1573 akçe tutarında borç veren Saraçlar mescidi imamı Ali halife, bir senenin mu'amele bedelini aldıktan sonra "asıl malı" talep ettiğinde, Mustafa b. Nebi'nin" ... haliya gurus üç yüz akçeye caridür deyü ..."üçyüz akçe hesabı üzerinden ödeme yapmak isteğini bildirerek mahkemeye başvurmuş(3) ve verdiği akçenin mislini almağa hakkı olduğu yolunda bir de fetva ibraz etmiştir. Dava konusu incelenerek "...bermuceb-i fetva-ı şerife ..." söz konusu paranın mislinin verilmesine karar verilmiştir(4).

Belgelerden anlaşıldığı ve verdiğimiz bu dava kaydından da açıkça görüldüğüne göre, borç alınan paranın aynı değer ve miktar üzerinden ödenmesi ve borcun alındığı zamanla, ödeme zamanı arasında meydana gelen değişikliklerden kaynaklanan sorunların çözümlenmesi fetva konusu olmuştur(5).

Aynı sorun vakıflardan alınan borçlar konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Amasya'da Pirinçi mahallesinin vakfına mütevellî olan Mehmed beşe, " ... mahfil-i kazada Mustafa b. Mehmed nam kimesne mahzârında takrir-i kelâm idüb tarih-i kitabdan beş-altı sene mukaddem mezbûr Mustafa'ya gurus seksener akçeye cari iken vakf akçeden altı yüz akçe verdim idi bundan akdem züyûf osmanî virmekle vakfa zarar olmuştur virdüğü osmanî redd olunub virdüğüm misüllü akçe talep ederim..." diyerek mahkemeye başvurmuştur(6).

Tashih-i sikke işleminden önce, açıklamaya çalıştığımız biçimde ortaya çıkan sorunların, tashih işleminden sonra, daha farklı bir görünüm arz etmeye başladığı ve bu kez satıcının **cedid akçe** talep etmeye başladığı, alıcının da züyûf akçe vermeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

11-Receb-1034(19-Nisan-1625) tarihli bir sicil kaydından öğrendiğimize göre, Amasya sakinelerinden Pehlivan(?) adlı kadın mahkemeye gelerek Karaca veled-i Mircan adlı zimmiye "...tarih-i kitabdan dört yıl mukaddem dokuzbuçuk gurusluk iplik" sattığını ancak parasını almadığını ve satış günü "halis'ül-ayar" akçe cari olduğunu bildirdikten sonra adı geçen zimmiden **cedid akçe** talep ettiğini beyan etmiştir(7). Davalı zimmi ise ifadesinde, borcunu kabul etmiş, ancak, satış günü züyûf akçe cari olduğu gerekçesiyle, züyûf akçe Jeğeri üzerinden ödeme yapacağını belirtmiştir. Ehl-i vukûtan sorularak, satış günü "halis'ül-ayar" akçelerin

---

1-"A.Ş.S.I, ayn.yer," gibb'es-sual mezbûr zimmi penbe işтира eyledüğünde gurus yüzyirmiye cari idüğü mukırr ve mu'terif olmağın yevm-i bey'de gurus cari olduğı üzere eda olunmak üzere hükm birle....." Benzeri örnekler için bkz. A.Ş.S. I, s. 2/b, s.6/d

2-Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık ", **Makaleler ve İncelemeler**, Selçuk Üniversitesi yay. No:2, Konya, 1983, ss. 145-171

3-A.Ş.S.I, s.4/a

4-Aynı belge

5-N.Çağatay, a.g.m., s.154

6-A.Ş.S.I, s.11/c

7-A.Ş.S.,s.18/c

cari olduğu anlaşılmış ve ödemenin cedit akçe ile yapılması kararlaştırılmıştır(1).Tashih-i sikke işleminden sonra, kimi alış-veriş işlemlerinde ise, züyûf akçe ile mal satan birisinin, yeni akçe gelmesiyle birlikte, sattığı mala karşılık olarak daha önce aldığı züyûf akçeyi geri verip, yerine cedit akçe talep ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumu Hacı Mehmed adlı tüccardan sahtiyan satın alan bir grup Amasya'lı haffaf; "evail-i Ramazan 1034" (7-17 Haziran-1625) tarihli bir dava kaydında şöyle dile getirmektedir:"... züyûf akçe cari iken merkûm el-hac Mehmed'den vech-i meşrûh üzere birer mikdar sahtiyan alub semenin bit-tamam eda eyledük halâ geri redd idüb bizden cedit akçe talep ider...(2)". Verdikleri akçenin red olunmaması gerektiğihakkında bir de fetva ibraz eden haffaflar davalarında haklı görülmüşler ve Hacı Mehmed'in talebi red edilmiştir(3).

Para rayicinin sürekli değişmesinin bu türden sorunlara yol açması sebebi ile, alım-satım işlemlerine ait senet niteliğindeki belgelerde, alınan veya satılan bir malın değeri belirtilirken, alışveriş sırasında kullanılan akçenin satış günündeki değeri belirtilmeye başlanmış ve bu durum "rayic'ül-vakt akçe" deyimıyla anlatılır olmuştur(4). Anlaşıldığına göre bu yolla, satış gününden sonraki değişikliklerden etkilenmemek istenilmiştir.

Paranın içinde bulunduğu bu durum vergi toplama sırasında da sorunlar yaratmış görünmektedir. Tashih fermanının Amasya'ya varmasından kısa bir süre önce Amasya'ya gelmiş olan evail-i Rebî'ül-ahire 1034(11-20 Ocak-1625) tarihli bir ferman **sürsat**(5). bedeli konusunda çıkan böyle bir soruna işaret etmektedir(6). Anlaşıldığına göre, ferman olunan sürsat zahiresinin istenen zamanda mahalline eriştirilmemesi üzerine, sürsat bedeli talep edilmiş ve sorunda burada kaynaklanmıştır. Sürsat bedeli toplanırken reaya, bir gurusu 300 akçeye karşılık olarak hesaplanmış ve istenen parayı buna göre toplamıştır. Devlet ise, bir gurusun 140 akçe üzerinden hesaplanmasını ve verginin buna göre toplatılmasını istemektedir. Bu durum söz konusu fermana " ....reaya sürsatı kadiya tamam teslim eyledük deyü niza ederler imiş üçer yüz akçe hesabı üzere anların dahî sözü yeründedür lâkin ol hinde gurus yüz kırkar hesabı üzere cari olub..." sözleriyle anlatılmış ve reayadan 16500 akçe daha toplanılması emri verilmiştir(7).

1-Aynı belge

2-A.Ş.S.,I,s.29/e

3-"...geri redd olunmamak hususunda fetva-yı şerife ibraz eyledüklerinde mefhumunda Zeyd Amr'ün zimmetinde olan sağ ve ceyyid akçesinin bedeline züyûf akçeyi bölüb aldıktan sonra yine Amr redd idüb ceyyid akçe almağa şer'an kadir olur mu? el-cevab: Olmaz deyü buyrulmağın ..." Bkz.A.Ş.S.,I,s.29/e; Bu konuda diğer örnekler için bkz:A.Ş.S.,I,s.20/e; aynı defter, s.45/d-46/a; s.63/d; s.71/a

4-Bu konudaki örnekler için bkz:A.Ş.S.,I,s.54/a, 68/a, 74/a, 82/a.

5-Sürsat nüzül zahiresi olarak toplanılan verginin nakdi bir vergiye dönüşmesi üzerine, onun yerine konulan bir vergi türü olup, aynı olarak toplanırdı. Geniş bilgi için bkz. Bruce Mc Gowan, "Osmanlı Avarız Nüzül Teşekkülü", VIII. Türk Tarih Kongresi Zabitleri, C.II, Ankara, 1981. s.1326 ve devamı.

6-A.Ş.S.I., s.171/a.

7-Bkz. aynı belge.

Tashih-i sikke kararından sonra ise, devlet özellikle cizye(1) gibi nakdî vergilerin toplanması sırasında alınan paraların, altın(hasene), kâmil guruş ve esedî guruş türünden sağlam paralar olmasını istiyor ve akçe alındığında "sağ ve cedit akçe" olmasına özen gösterilmesini emrediyordu(2). Ayrıca, bu vergilerin toplanması sırasında devlet adına alınacak altın ve guruşun ikişer akçe noksan hesaplanarak alınması isteniyordu(3) . Bu konu, 29-Ramazan-1034(5-Temmuz-1625) tarihli bir ferman suretinde; Amasya ve Merzifon çevresinde bulunan perakende Ermeni tayifesinin cizyelerinin toplanması ve ordu canibine gönderilmesi istendikten sonra, "... ve mirî için alınan altunu yüz on sekize akçeye ve kâmil guruşu yetmiş sekizer akçeye ve esedî guruşu altmış sekizer akçeye aldurub ziyade ve noksana aldurmayasız...." sözleri ile anlatılmaktadır(4).

Para ayarlamasının diğer bir etkisi ise, çeşitli mal ve eşya fiyatlarında görülmektedir. Tashihden önce, Amasya'da fiyatların arttığı anlaşılmakta ve buğday, arpa fiyatları bu durumu somut bir biçimde yansıtmaktadırlar.

Muhallefat kayıtlarından anlaşıldığına göre, tashihden önce buğdayın bir kilesi 80 akçeye, arpanın bir kilesi ise, 60 akçeye çıkmıştır(5). Buğday fiyatının sikke tashihinden önce 80 akçeye çıktığını, mahkemeye yansıyan iki dava kaydı da doğrulamaktadır. Bu dava kayıtlarından birinde, züyük akçe zamanında kilesi 80 akçeden bir miktar buğday satan Mahmud adlı sipahinin, tashih işleminden sonra yaptığı başvuru üzerine, mahkeme tarafından, buğdayın kilesine cedit akçe ile 27 akçe taktir edilmiş ve adı geçen sipahiye buğday borcu olanları, tayin edilen bu fiyat üzerinden ödeme yapmaları istenmiştir(6).

3-Şaban-1034(11-Mayıs-1625) tarihli diğer belgede ise, tashihten önce 80 akçe üzerinden yapılan buğday satışından kalan borcun, bir kile buğday için 24 akçe verilerek ödenmesi kararlaştırılmıştır(7). Fakat, tashihten sonraki döneme ait vakıf muhasebe kayıtlarında buğdayın kilesinin 15 akçe, arpanın ise 12 akçe üzerinden hesaplanmış olması(8) ve yukarıda belirttiğimiz dava kayıtlarında takdir edilmiş olan fiyatların özel şartlar altında belirlenmiş olması, buğday ve arpa fiyatlarının, vakıf muhasebe kayıtlarında belirtildiği gibi tespit edilmiş olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu durumda ise, aynı yıla ait olup yayınlanmış

1-Cizye hakkında geniş bilgi için bkz. Boris C. Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye," (Çev.Şinasi Altundağ), *Bellefen*, VIII/32, (1944), ss.599-652; ayrıca bkz,

C.H.Becker, "Cizye", *I.A.*, C. III, ss. 199-201 Krş. H. Inalcık, "DJIZYA", *Eİ²*, v. II, pp 562-566.

2-Bu durum belgelerde "... ve akçe alınmak lazım geldükte onu bir dirhem gelür halis akçe aldırub züyük ve kem-iyar akçe aldırılmayasız...."sözleriyle belirtilmektedir. Bkz. *A.Ş.S.I.*, s.142/a, 142/b, 121/b, 122/a, 126/b.

3-Yukarıda 126. sayfa 2 nolu dipnotta değindiğimiz bu durum için bkz. Ek I; konu ile ilgili olan her fermanında bu durumun belirtildiği görülmektedir. Bkz. *A.Ş.S.I.*, s.142/a-b, s.126/a-b, s.121/b, s. 122/a.

4-*A.Ş.S.I.*, s. 142/b. ve yukarıda belirttiğimiz yerlerde.

5-Amasya'ya bağlı Yavru adlı köyden Mehmed Sufi adlı kişinin 26-Rebil'ül-evvel 1034 tarihinde tutulan muhallefat kaydı. bkz. *A.Ş.S.I.*, s. 5/d.

6-*A.Ş.S.I.*, s.20/a.

7-*A.Ş.S.I.*, s.20/d. Bu iki belgede takdir edilen buğday fiyatları arasında bulunan farkın buğday kalitesinden kaynaklanmış olabileceği kanısındayız.

8-*A.Ş.S.I.*, 47/a, 49/b.

bulunan narh defterlerinde bir kile buğday fiyatının, İstanbul, Balıkesir ve Bursa'da 40 akçe olarak belirlendiği(1) düşünülürse, Amasya'da buğday fiyatının çok ucuz olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Tashih işleminden sonra Amasya'da narhlar yeniden belirlenerek sicile kayıt edilmiştir(2). Bu listede bulunan bazı zorunlu tüketim maddelerinin fiyatlarını İstanbul, Bursa, Balıkesir ve Tekirdağ'da hemen-hemen aynı zamanlarda düzenlenen narhlarla karşılaştırdığımızda:Koyun etinin bir vukıyyesinin, hem Amasya'da hem de sözkonusu illerin hepsinde, 8 akçe (3); bir keyl piriç fiyatının ise, Bursa ve İstanbul'da 40 akçe olarak belirlenmişken(4), Amasya'da bu fiatın - aynı ölçü birimi üzerinden- 54 akçe olduğu anlaşılmaktadır(5). Ekmek fiyatının ise, buğday fiyatının daha ucuz olmasının bir sonucu olarak, Amasya'da çok daha ucuz olduğu görülmektedir. Bu tarihte İstanbul ve Tekirdağ'da 150 dirhem, Bursa'da 200 dirhem, Balıkesir'de 250 dirhem ağırlığında bulunan ekmeğe bir akçe fiat verilmiştir(6). Amasya'da ise, 540 dirhem ağırlığındaki bir ekmeğin fiatı bir akçe olarak tesbit edilmiştir(7).

Amasya'da yeni narhların tespit edilmesi işleminin15-Ramazan-1034(21-Nisan-1625) tarihine kadar devam ettiği, narh listesinin sonlarında bulunan bir tarihmeden anlaşılmaktadır(8).

Amasya'da para değerindeki dalgalanmaların yarattığı bazı sorunların, tashih işlemi ile birlikte yavaş-yavaş azaldığı görülmektedir. Bu durumun, "tashih işlemi sonunda, para piyasasında bir istikrar dönemi oluştuğu" şeklinde yorumlanmasının, bir zorlama olmayacağı inancındayız.

Bu düzenlemeden, yaklaşık iki yıl sonra, 1036 Cumâd'el-ülâ (1627 yılının 18 Ocak-16 Şubat tarihleri arası) ayından başlayarak bazı zorunlu tüketim maddelerinin fiyatlarının tekrar yükselmeye başladığını, kadı tarafından günlük olarak tutulup, yanlarına tarihleri de yazılan narh kayıtlarından anlıyoruz(9). Buna göre 1624 sikke tashih işleminden yaklaşık iki yıl sonra,-Amasya'da- tashih işleminin etkisinin kaybolmaya başladığını ileri sürebiliriz. Osmanlı devletinde narhların sadece olağanüstü zamanlarda değil, aynı zamanda olağan dönemlerde

---

1-M.Kütükoğlu, **Narh 1624** s.180, Tablo IV. Bu tabloda belirtilen buğday fiyatlarıyla Amasya'daki buğday fiatı arasında böyle büyük bir farklılık olmasında,iki bölgede kullanılan ölçü birimleri arasındaki fark da etkili olmuştur sanıyoruz. Buna rağmen Amasya'da buğday fiyatının daha ucuz olması, üretim bölgesi olmasından dolayı, daha doğal görünmektedir.

2-A.Ş.S.I, s.183 ve 184. Narh listesi 16 Cümâd'el-ülâ 1034 (24 Şubat 1625) tarihini taşımakta ve üzerinde "yeni akçe gelüb ber mucceb-i ferman-ı âli tayin olunan es'arı beyan ider" kaydı bulunmaktadır.

3-Bkz. A.Ş.S.I, s.183; karş. M.Kütükoğlu, **Göst.Yer.**

4-M.Kütükoğlu, **Göst.yer.**

5-A.Ş.S.I, **Göst. yer.** aynı listenin devamında piriç fiyatının yaklaşık iki ay sonra aynı birim üzerinden 66 akçe olarak tekrar tesbit edildiği görülmektedir. Bkz. A.Ş.S.I, s. 184

6-M. Kütükoğlu, **Göst. Yer.**

7-A.Ş.S.I. **Göst. yer.**

8-A.Ş.S.I. **Göst. yer**

9-A.Ş.S.I. s.185/a

ve mevsimine göre de düzenlenebilir olması (1), bizi bir an bu düşünceyi terketmeye zorluyorsa da, yukarıda belirttiğimiz günlük narhların tespit tarihlerinde yazılmış olan ve 9-Receb-1036(25- Mart-1627) tarihinde Amasya'ya ulaştığı anlaşılan bir **tekid fermanı**, bu tarihlerden itibaren Amasya'da narhlar ve para, rayiçlerinin değişmeye başladığını , kesin olarak kanıtlamaktadır(2).

Sözünü ettiğimiz narh kayıtlarında bulunan bazı malların fiatlarında, sikke tashihiinden sonra düzenlenen narh listesine göre, hangi oranda bir artış meydana geldiği sorusunu ise, şöyle cevaplamak mümkündür. Sikke tashihiinden sonra düzenlenen narh listesinde, 540 dirhemlik ekmeğin bir akçe olarak belirlenmiş olan fiatının (3) iki defa değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Buna göre, 16-Cümâd'el-ülâ-1036(1-Şubat-1927) tarihinde ekmeğin ağırlığı 400 dirheme düşürülmüş, fakat fiatı yine bir akçe olarak tespit edilmiştir. Daha sonra da 10-Ramazan-1036(25-Mayıs-1627) tarihinde verilen narhla, ağırlığı 300 dirheme düşürülürken, fiatı 5 akçeye yükseltilmiştir(4). Yani, ekmeğin ağırlığı 1034 narhına göre %44.4 azalırken, fiatı %400 artırılmıştır.

Pirinç fiatı da yeni düzenleme ile artırılmış ve tashihten sonra düzenlenen narh listesinde bir Kâyıl 54 akçe olarak tespit edilmişken, daha sonra üç defa narh verilmiş ve en son bir keyli 90 akçe olarak belirlenmiştir(5). Pirinç fiatının artış oranı ise, % 66.6 gibi yüksek bir orandır.

Sözkonusu olan narh listesinde koyun ve keçi etinin de yeniden tespit edildiği ve daha önce vukıyyesi 8 akçe olan koyun etinin 9 akçeye, 7 akçe olan keçi etinin de 8 akçeye yükseltildiği görülmektedir(6).

1036 yılında tutulan bu narh listesi, narh tayini sırasında " ayan ve eşraf"ın görüşlerine başvurulduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Sözünü ettiğimiz narh listesinde çeşitli malların fiatları tesbit edildikten sonra, her narh kaydının yanına "be-mu'arrefe-i ayan ve eşraf", "be-mu'arrufe-i ayan-ı vilayet", "be-mu'arrufe-i ser bazar" gibi notların düşüldüğünü görmekteyiz (7). Bu durum ise, Osmanlı Devleti'nde narhların tespit edilmesi sırasında kadıların "ayan-ı şehirden ve ehl-i hibreden mutemed kişileri" ve esnaf temsilcilerini toplayarak

---

1-Normal olarak mevsimi geldiğinde bazı mallara narh verildiği hakkında bkz. H.Sahillioğlu , "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiatlar", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 1, (Ekim 1967), s. 38 ve devamı. Ayrıca bkz. M.Kütükoğlu, **Narh 1640**, s. 9 vd.

2-Daha önce sözettiğimiz (126. sayfada 4 numaralı dipnotta) bu fermanla sözkonusu olan durum şöyle anlatılmaktadır: "...ve züyûf ve eski akçe cari olmağla sikke-i hümayûnuma gir ü ihtilâl geldükden gayrı bu sebep ile her şeyin narhı tefavüt bulduğı sem-i hümayunuma ilka olundu..." Bkz:Ek II; Para değerlerindeki değişme İstanbul'da ise, 1035 yılının ikinci yarısında başlamış ve altın, yıl sonunda 130 akçeye, 1036 yılı başında da 180 akçeye çıkmış görünmektedir. Bkz. H.Sahillioğlu, "XVII.asrın ilk yarısında İstanbul'da tedavüldeki sikkelerin rayici", **Belgeler**, 1/2,(Temmuz 1964), s.229 ve231.

3-A.Ş.S.,I, s.184

4-A.Ş.S.,I , s.185/a

5-A.Ş.S.,I, göst.yer.

6-A.Ş.S.I., göst.yer.

7-A.Ş.S.,I, göst.yer.

fikirlerini aldığı yolundaki bilgilerimizi(1) doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, 1624 sikke tashihinden sonra Amasya'da, piyasada bir istikrar dönemi oluştuğu ve bunun yaklaşık iki yıl devam ettiğini söyleyebiliriz.

1-Ö.L.Barkan, "XV.Asrın sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fıatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", **Tarih Vesikaları**, 1/5, s.327; Ayrıca bakınız:M.Kütükoğlu, *Narh 1640*, s.9v.d; Bu konu belgesel bir çalışmayla da açıklanmış bulunmaktadır: Özer Ergenç, "Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bilgiler", **Osmanlı Araştırmaları**, III, (1982), ss.105-113.

EK:I

A.Ş.S.I, s. 167/c

Altun guruş için varid olan emr-i şerifdür

Mefahirü'l-kuzat ve'l-hükkâm made'nü'l-fazail ve'l-kelâm Amasya ve Çorum ve Kângırı sancaklarında olan kadılar zide fazlühum tevkî-i refî-i hümayun vasıl olacak ma'lum ola ki bundan akdem hükkâmın adem-i takayyüdlere ve tama-ı hamları sebebi ile etraf ve eknafta vakî darbhanelerde kem-iyar akçe ve züyûf Osmanî kat' olunmağla altun ve guruş ziyadeye çıkub sikke-i hümayunuma külli ihtilâl verilmekle tashihi umur-ı mühimmeden olmağın asitane-i saadetimde sahîh'ül-âyar gümüşden onu bir dirhem gelür kat' ve mahrusa-i İstanbul'da icra etdürülüb ve min ba'd eski akçe cari olmayub hasene yüzyirmiye ve kâmil guruş seksene veesedî guruş yetmişe ve Leh guruşu kırkbeşe ve babka altıya ve Osmanî ve Mısır paresinin sahîh'ül-ayarı üçer akçeye cari olmak babında ferman-ı alişânim sadır olmuştur buyurdum ki hükm-i şerifimle vardukda bu babda sadır olan emrim üzere amel edüb dahî elviye-i mezbûrede vakî kasabât ve kurada ve sair mecma-i nas olan mahallerde münadilere nida etdürüb min ba'd yeni akçe cari olub eski akçe cari olmayub ve altun ve altun guruş ve babka ve Mısır parisi ve Osmanî minval-i meşrûh üzere geçmek babında muhkem tenbih ve te'kid ve bu minval üzere icra etdürüb emr-i şerifime muhalif ziyade ve noksana cari edürmeyesiz ve harac ve avarız kullarına ve sair mübaşeret-i emval olanlara mirî için aldıkları altun ve guruşu kanun-ı kadim üzere ikişer akçe noksaniyla ve akçe aldıklarında haliya kat' olunan akçeden onu bir dirhem gelür cedid akçe aldırub ve sefer-i hümayunuma memur olan kapım kullarınının masar mevacibleri dahî minval-i meşrûh üzere verilmişdür ana göre mukayyed olub vech-i meşruh üzere olan emrimi yerine getüresiz ve es'arı dahî hakk kararı üzere tenzil idüb icra etdüresiz şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız tahriren fî evasıt-ı şehri rebî'ül-ahire sene erba' ve selâsin ve elf

be-medine-i Tokat

fî 22 Rebî'ül-ahire sene 34(1034)*

A.Ş.S.I, s. 105/a EK:II

Altun guruş için varid olan hükm-i hümayândur

Kıdvetü'l-ümerai'l-kiram umdetü'l-küberâil fiham zü'l-kadr ve'l-ihtram el-muhtass bi-mezidi inayetü'l-meliki'l-allam Amasya sancağı beğî dame izzühu ve mefahirü'l-kuzat ve'l-hükkâm ma'adinü'l-fazl ve'l-kelâm liva-i mezbûrede vakî olan kadılar zide fazlühum tevkî-i refî hümayun vasıl olacak ma'lum ola ki bundan akdem memalik-i mahrusamda ahali-i memleket mabeyninde kesük ve zuyûf ve kem-iyar akçe cari olmağla altun ziyade ziyadeye cari olmağın her şeyin

* Fermanın sicile yazıldığı tarih.

kıymeti ziyadeye çıkub külli ihtilal vakî olduğu ecilden halis gümüşden onu bir dirhem gelür cedid ve ceyyid akçe kat' olub ve her eşyaya narh tayin olunub ahali-i memlekete müstevfa akçe erişmek için Rumelinde Edirne ve Sofya ve Yenişehir ve Selanik ve Sidre-Kapsa'da ve Anadolu'da ve Bursa ve Tire ve Ankara ve Tokat'da darbhaneler açdırilub ve her birine mutemed ve mukaddem nazırlar tayin olunub rûz ve şeb cedid akçe kat' olunub altın yüz yirmi ve guruş seksen ve esedî guruş yetmiş akçeye ve pare iki akçeye cari olmak fermanım olub ferman olunduğu üzere hazine-i amireme altın yüz yirmi ve guruş seksen akçeye alınub ve hazineden kul mevacibine ve gayrı masrafa altın yüz yirmi ve guruş seksen akçeye virülüb ba-husus serdar-ı zafer ş'arım kü mevacibi için gönderilen altın ve guruş vech-i meşrûh üzere olub ziyadeye cari olmayub ve züyûf ve eski akçe cari olmağla sikke-i hümayûnuma gîr ü ihtilal geldükden gayrı bu sebeb ile her şeyin narhı tefavüt bulduğı sem-i hümayunuma ilka' olundu imdi sikke-i hümayunum devlet-i aliyyemin rûkn-i âzamı olub ve emrime imtisal etmek herbirinizin zimmetine lâzım iken bu babda taht-ı hükümetinizde emrine muhalif iş olmak adem-i takayyüdünüzden ve ahali-i memlekete ruhsat verilmek tama-i hamınızdan fehm olunmağın azî ve itaba müstehakk olmak değil belki katl ve ukubete layık olmuşsuzdur buyurdum ki vusul buldukda bu hususa cümleünüz bizzat mukayyed olub her birünüz taht-ı hükümetinizde altın yüz yirmi ve kâmil guruş seksen ve esedî guruşu yetmiş akçeye cari etdürüb ve her esbab ve meta'a tahammülüne göre narh virüb tayin olunan narhdan ziyadeye alub verdürüb altını yüz yirmi guruşu seksen akçeden ve pare iki akçeden ve esbab-ı meta'ı tayin-i narhımdan ziyadeye alub verdürmeyüb emrime muhalif bir ferde ta'allül ve inad etdirmeyesin emrime muhalefet edenlerden muhtac-ı arz olanları isim ve resimleri ile yazub arz edüb muhtac-ı arz olmiyanların muhkem haklarından gelesiz ki saire mucib-i ibret ve ba'is-i nasihat ola ve bi'l-cümle tashih-i sikke-i hümayûnumda takayyüd-i şerifim derece-i kemâldedir bu emr-i şerifimden sonra her vilâyete hafiyyeten mü'temed kullarım gönderilüb yoklatsam gerektür şöyle ki bu ma'kule emr her zamanda varid ola gelmişdür deyü gerü bu babda ihmal ve tekasülünüz beyan oluna ecdad-ı izamım enar allahu berahinehümün ervah-ı mutahharaları için asla ve kat'a birinize merhamet olunmayub saire mucib-i ibret için bazılarınızın haklarından gelinüb ve bazılarınızın azl-i ebed ile ma'zül olmak mukarrerdür vebaliniz boynunuza sonra bilmedük ve işitmedük demiyesiz ana göre mukayyed olub vech-i meşrûh üzere sadır olan emr-i şerifimin icrasında ve tashih-i sikke-i hümayunumda dikkat ve ihtimam eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimad kılasız tahrîren fi evail-i şehri-i cemazi'el-evvel sene sîtte ve selâsin ve elf

be-makam-ı Kostantiniye
el-mahrûsa
vürüd fi 9 Receb sene 36(1036)